ئیسلامی سیاسی لە گوتاری توندڕەوییەوە بۆ خوێنی خەلافەت ... شاخەوان برایم عەبدوڵڵا

وەڵامێک بۆ عەلی باپیر دەربارەی سیکۆلاریزم و دیموکراسی ....

[بۆخوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن .....]()

سوکرات.... ئەو فەیلەسوفەی فەلسەفەی لە ئاسمانەوە هێنایە سەر زەوی

سمکۆ عەبدولکەریم...

بەگوێرەی زۆربەی سەرچاوەکان و قسەی شارەزایان، سوکرات بە یەکێ لە ڕابەرە هەڵکەوتوەکانی ڕێبازی سەفسەتەی سۆفستاییەکان دادەنرێ، ئەگەرچی بە پێچەوانەوە کەسانێکیش هەن سوکرات نەك هەروەك سۆفستاییەك ناناسن، بەڵکو بەنەیاری مەزهەبی سۆفستاییشی دادەنێن. بۆ تێگەیشتن لەوەی کە ئایا بەڕاست، سوکرات فەیلەسوفێکی سۆفستایی بووە، یان نا. دەبێت بەر لەهەر شتێك بگەڕێینەوە سەر ئەو سەرچاوانەی کە بۆیەکەم جار هەواڵەکانیان لێوە گوازراوەتەوە.

ئەگەرچی سەرچاوەی سەرەکی. ئەو سەرچاوە و زانیاریانەن، کە لەلایەن نەیارانی سۆفستاییەکانەوە گوزاراوەتەوە، لەسەرووی هەمووشیانەوە ئەفلاتون، وەك نەیارێکی سەرسەختی سۆفستاییەکان.

دەکرێ بڵێین جگە لەو زانیاریانەی لە دوژمنەکانی سۆفستاییەکانەوە گەیشتون، هیچ زانیارییەکی دیکە لەبەر دەستدا نین، چونکە وەك ئاشکرایە سوکرات لە دوای خۆیدا هیچ نووسینێکی جێ نەهێشتوە.
پرۆتاگۆراس-یش کە بە یەکەم فەیلەسوفی سۆفستایی دادەنرێ، بە هۆی بیروباوەڕەکەیەوە سەرجەم کتێبەکانیان سووتاند و خۆشی بە بەلەمێك رای کرد، بەڵام لە دەریادا بەلەمەکەی شکا و ئەویش لە دەریاکەدا خنکا.

واتە هەموو زانیارییەکان لە یەك لایەنەوەیە، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێ کە ناکرێ یەکسەرە باوەڕی پێبکرێ، ئەمە لە کاتێکدا ئەفلاتون خۆی نەیارێکی سەر سەختی سۆفستاییەکان بوو.
بەدرێژایی ئەو ماوەیەی سۆفستاییەکان وەك مەزهەبێکی دیاری فەلسەفی بوونیان هەبوو هەریەك لە ئەفلاتون و ئەرستۆ وەك دوو نەیاری سەرسەخت هەموو هەوڵێکیان دا بۆ ناشرینکردن و ڕووبەڕووبونەوەیان، واتە ئەم دوو فەیلەسوفە رۆڵی سەرەکیان هەبووە لە ناشرینکردن و سەرەنجام زیندەبەچاڵکردنی ئەو رێبازە، یەکێ لە بیانوەکانیشان بۆ ناشرینکردنیان ئەوە بوو، گوایە سۆفستاییەکان بەهەرمی عەقڵیان لە رێی وتنەوەی وانەکانیاندا بە پارە دەفرۆشن.

بەدوور نازانرێ ئەفلاتون وەك فەیلەسوفێکی سەر بە خانەوادەیەکی ئورستۆکراتی هەر لە هەوەڵەوە لە خەیاڵی ئەوەدا بووبێت، لەسەر عەرشی فەلسەفە دابنیشێت، بۆ هێنانەدی ئەو خەونەش دەبوایە، تەخت و تاراجی سۆفستاییەکان لەبەریەك هەڵوەشێنێ.
بۆیە دەبینین بەژەهرخواردکرنی سوکرات وەك دواهەمین سۆفستایی مەیدانی فەلسەفە لە بەردەم ئەواندا تەخت بوو. ئەو شەڕەی لەسەرەتاوە بە ناشرینکردنی رێبازە سەفسەتەییەکەیانەوە دەستی پێکردو بە مەرگی سوکرات کۆتایی پێهات.
سوکرت زیاتر لە رێی هەڵسوکەوت و بیروباوەڕەکەیەوە وەك سۆفستاییەك دەناسرێتەوە، بەدەر لەوە شتێك نییە بمانگەێنێتە ئەو ڕاستییەی کە سوکرات سۆفستایی بووە. سوکرات لە نێو خەڵکی رەش و رووت و کوچەو کۆلانەکاندا وانەکانی دەوتەوە، ئەمەش شێواز و ئامانجێکی سەرەکی سۆفستاییەکان بوو، کە تا دوا هەناسەش پاشەکشەی لێنەکرد، بە پێچەوانەوە ئەفلاتون زۆر دژی ئەوە بوو، پێی وابوو ئەمە هۆکارێکە بۆ سووك و بێقیمەتکردنی فەلسەفە، ئەگەر دیقەتی دواتر بدەین،

بەتایبەتی دوای ژەهرخواردکردنی سوکرات، دەبینین ئەفلاتون چۆن فەلسەفەی لە کوچەو کۆڵانەکانی ئەسیناوە گواستەوە بۆ کۆشکی ئەکادیمیا.

ئەو ئەکادیمیایەی کە بەسەر باخی ئەکادیموس-یدا دەڕوانی، هەر بەم هۆیشەوە بوو ناونرا ئەکادیمیا.
زۆرن ئەوانەی پێیان وایە ئەفلاتون بە پەیژەکانی سوکراتدا سەرکەوت و گەیشت بەو ناو و ناوبانگەی.
عەلی وەردی ئاماژە بۆ ئەوە دەکات، کەئەفلاتون بۆ بەرژەوەندی تایبەتی خۆی سوودی لە ناوی سوکرات وەرگرتوە ئەو دەڵێ:(رەنگە ویستبێتی کوژرانی سوکرات بکا بە بیانوویەك بۆ لە ناوبردنی ڕێبازی سەفسەتەو دیموکراتی کە زۆر رقی لێیان بوو). لە کاتێکدا ئەمە پێچەوانەی بیروباوەڕی سوکرات بوو لە کاتی خۆیدا.

عەلی وەردی ڕۆشنای دەخاتە سەر چەند لایەنێکی دیکەی جیاوازییەکانی نێوان سوکرات و ئەفلاتون کە لەزۆر بیروبۆچونی دیکەی ئەواندا ڕەنگی داوەتەوە. (سوکرات هات فەلسەفەی لە ئاسمانەوە هێنایە سەرزەوی و دەستیکرد بە بانگەشە بۆ گەڕان بە دوای مرۆڤدا، بۆ بەرژەوەندی مرۆڤ، لە بڕی تێڕامان و وردبوونەوە لەو حەقیقەتە خەیاڵییانەی هیچ سودیکیان نییە بۆ خەڵك، بەڵام “ئەفلاتون” جاریکی دیکە فەلسەفەی گەڕاندەوە بەرەو ئاسمان و جیهانێکی نوێی دروستکرد کە بەناوی خۆیەوە ناسراوە”جیهانی نموونەییەکان” واش گومان دەکرێ ئەو بیروبۆچوونە خەیاڵییانەی کە داویەتە پاڵ “سوکرات” هەمووی زادەی خەیاڵی خۆی بێ). هەر بۆیەشە گومانێکی زۆر هەیە لەوەی ئەفلاتون لەسەر ڕێبازی سوکرات بووبێ.
“کونفورد” دەڵێ: (سەرچاوەی سەرەکی کە “ئەفلاتون” فەلسەفەو ڕێبازەکەی خۆی لێوەرگرتووە ڕێبازی فیساگۆرس بووە) هەر لەم چوارچێوەیەشدا پڕۆفیسۆر “زیلر” دەڵێ: (ئەفلاتون “ئەکادیمیا” ی دروستکرد لەسەر شێوەی خوێندنگەی فیساگۆرس کە یەکەم خوێندنگە بوو لە مێژووی مرۆڤدا).
ئەمەش بە هیچ شێوەیەك لە گەڵ بنەما فیکرییەکانی سوکرات یەکی نەدەگرتەوە، سوکرات هاوشێوەی سۆفستاییەکان، باوەڕی بەوە بوو ئەوان بچنە نێو خەڵك و وانەکانیان بۆ بڵێنەوە، نەك بە پێچەوانەوە خۆیان دانیشن و خەڵك بێتە لایان، وەك ئەوەی کە ئەفلاتون کردی و ئەکادیمیای دامەزراند و لەم ڕێگەیەوە خۆیان لە خەڵکی ئاسایی جیاکردەوە.

هەر بۆ لێدانی سۆفستاییەکان ئەفلاتون قسەیەکی “فیساگۆرس” کە یەکەم

کەس بوو وشەی "فەلسەفەی" بەکارهێناوە، داوەتە پاڵ سوکرات و دەڵێ: (من حەکیم و زانا نیم، چونکە تەنیا خوا حەکیم و زانایە، من تەنیا فەیلەسوف-م)

عەلی وەردی دەڵێ: (یەکێك لە گاڵتەجاڕییەکانی زەمانە ئەوەیە، ئەفلاتون سوکراتی وادەخستە پێش چاوی خەڵك کە دوژمنی گەورەی رێبازی سەفسەتەیە).

لێرەوە دەگەینە ئەو بۆچوونەی کە سوکرات نەك هەر دژی سۆفستاییەکان نەبووە، بەڵکو یەکێکە لەوان، بەڵام ئەوەی سوکرات لە رابەرانی دیکەی سۆفستایی جیا دەکاتەوە ئەوە بوو، کەسوکرات لە هەندێ رووی مەزهەبییەوە ناکۆك بووە لە گەڵیان، بە تایبەتی ئەوەی کە پەیوەندی بە وەرگرتنی پارەوە هەیە، بەڵام ئەو ناکۆکییەی سوکرات بە هیچ شێوەیەك نەك ئەوە ناگەیەنێ کە دژی سۆفیستاییەکان بووبێ، بەڵکو سوکرات بە داڵێژەری بنەماو بە مەنهەجیکردنی سەفسەتە دادەنرێ، بە شێوەیەك سوکرات لە بارەی ئەخلاقییەوە، چەشنی سوفستاییەکان لە بەرژەوەندی رێسا ئاکارییەکاندا بەڵگەی دەهێنایەوە و بانگەشەی زاتی بوونی ئەخلاقی سوونەتیی رەتدەکردەوە هەر بەم بۆنەیەشەوە نوسەرە "کۆنزەر ڤاتییەکان"ی وەك "ئەریستۆفانس" بە سوفیستیان دادەنا. ("ئەریستۆفانس" یەکێك بووە لە نووسەرەکانی دەقی شانۆی کۆمیدی، کە لە سەردەمی سوکراتدا ژیاوە و خاوەنی بیری نوێ بووە لەو سەردەمەدا لە رێگەی بەرهەمە شانۆییەکانییەوە هێرشی کردۆتە سەر فەیلەسوفەکان و رێبازی سەفسەتە و لە رێگەی توانجەکانییەوە شعوریانی بریندار کردوە، لە سەرووی هەمووشیانەوە "سوکرات") ئەمە جگە لەوەی پرسیارە سەرەتاییەکانی فەلسەفەی ئەخلاق یەکەمجار لە لایەن سوکرات و سوفیستەکانەوە گەڵاڵە کرا، لە لایەکی ترەوە زۆر لە سەرچاوەکان، نەك سوکرات هەر بە سۆفیستایی، دادەنێن، بەڵکو هەندێکیان بە ئیمامی سۆفستایی لە قەڵەم دەدەن و پێیان وایە یەکێ لەو بلیمەتانەی سەفسەتە کە مێژوو ناسیویەتی "سوکرات"ە.

"شیشرۆن" بەم شێوەیە وەسفی سوکراتی کردوە کە فەلسەفەی لە ئاسمانەوە هێنایە خوارەوە بۆ نێو شارو لە وێشەوە بۆ نێو ماڵەکان و کردی بە پێویستییەکی پێویست بۆ هەموو لێکۆڵینەوەیەك لە ژیان و ئەخلاق، کە ئەمەش بە تەواوەتی لە گەڵ رێبازی سۆفستاییەکاندا دێتەوە، راستە سوکرات لە رووی مەزهەبییەوە ناکۆك بوو لە گەڵیان، بەڵام لە رووی فەلسەفییەوە هیچ ناکۆکییەکی لە گەڵیان نەبوو، بە تایبەتی لە بارەی مرۆڤ و ئەخلاق و ژیان.

لە کتێبی (مێژووی فیکری عەرەبی" تا رۆژانی ئیبن خەلدون")دا سوکرات "399-470" وەك دواین سەفسەتایی ئاماژەی بۆکراوە.

ماوەتەوە بڵێین "پرۆتاگوراس" وەك یەکەم سۆفستایی و خاوەنی (ئادەمیزاد پێوەری هەموو شتێکە) بە هۆی بیرباوەڕەکەیەوە کتێبەکانیان سووتاندو خۆشی لە کاتی هەڵاتندا لە دەریادا خنکا، وەك چۆن "سوکرات"یش خاوەنی گواستنەوەی ئەو دەستەواژەیەی پەرستگای "دلفی" (ئەی مرۆڤ بە خۆت، خۆت بناسە) ی گواستەوە بۆ دیدگایەکی فەلسەفی و کردییە رێبازی ژیان، بە هەمان شێوە لەسەر بیروباوەڕەکەی ژەهرخوارد کراو بووە یەکەم قوربانی ئازادی بیروڕا لە جیهاندا، واتە یەکەم و دواین سۆفستایی بەم شێوەیە لە نێوبران و کۆتایی بەم رێبازە فەلسەفییە هێنرا.

چیرۆکنووسی منداڵان خاتوو (فرانسیس هۆدسۆن)... رۆزا شوان

خاتوو (فرانسیس هۆدسۆن برنێت) رۆماننووس و شانۆنووس و چیرۆکنووسێکی ناسراوی ئینگلیزییە. خاوەنی چەندین رۆمان و شانۆی چاپکراو و بڵاوکراوەیە. بە تایبەتیش لە رێی ئەو چیرۆک و رۆمانانەی کە بۆ منداڵان نووسینی، زیاتر ناسرا و ناوبانگی دەکرد و لای منداڵان شیرین و خۆشەویست بوو. منداڵانی ئەمڕۆش چێژ و خۆشییەکی زۆر لە چیرۆکەکانی وەردەگرن.
فرانسیس هۆدسۆن لە (٢٤ی/ نۆڤەمبەر/١٨٤٩) لە شاری مانشستەر لە ئینگلتەرا لە خێزانێکی هەژار و دەستکورت لەدایکبوو.. سێ خوشک و دوو برابوون، فرانسیس منداڵی گەورەی خێزانەکەی بوو. تەمەنی پێنج ساڵان بوو کە باوکی کۆچی دوایی کرد.
هەندەی تر ژیان و گوزەرانیان سەختربوو.

لەسەر داخوازی مامیان لە ساڵی (١٨٦٥) دا، کۆچیانکرد بۆ ئەمریکا، لە شاری (ئێکسفێڵ) دا گیرسانەوە. تەمەنی فرانسیس هەژدە ساڵان بوو کە دایکیشیان کۆچی دوایی کرد. خەمی چاودێری و دابینکردنی بژێوی خێزانەکەی کەوتە ئەستۆی. بە تایبەتیش دوو براکەی کە هێشتا بچووک بوون.
فرانسیس هەر لە منداڵییەوە حەزی لە خوێندنەوە و نووسین بوو، هەگر و سەرسامی نووسینەکانی (شارلۆت برونی) و (نیملی برونی) و

(هەلین کیلەر) بوو. دەستپێکی نووسینی، بە نووسینی کورتە چیرۆک بۆ منداڵان دەستی پێکرد. فرانسیس بە یەکەمین جار لە ساڵی (١٨٨٦) دا، یەکەمین نووسینی خۆی لە گۆڤاری (گودی) دا بڵاوکردەوە، کە گۆڤارێکی ئەدەبی مانگانە بوو، بە زۆریش ئەو بابەتانەی بڵاودەکردەوە کە ژنان دەیانووسین. فرانسیس بچووکترین نووسەری ژن بوو کە لەو گۆڤارەدا نووسینەکانی بڵاودەکردەوە. دواتریش بە رێکی و بەبێ دابڕان، لە چەند گۆڤارێکی ئەدەبی تریشدا وەکو (سکرینەر) و (پترسۆن لیدز) کە مانگانە بوون، نووسینی بابەتی هەمەچەشنەی بڵاودەکردەوە. بەو بڕە پارە کەمەی کە لەبری نووسینەکانی لەو گۆڤارانە پێیان دەدا، خوشک و براکانی پێی دەژیان. گەرچی فرانسیس لە نووسینەکانیدا دەیویست وەکو نووسەرێکی ریالیزمی دەرکەوێت، بەڵام لە زۆربەی رۆمانەکان و چیرۆکەکانیدا، رۆمانسییەت و خەیاڵئامێزی زاڵن و رەنگیان داونەتەوە.

فرانسیس هۆدسۆن لە ساڵی (١٨٧٣) دا، لەگەڵ دکتۆر (سوان برنێت) دا لە واشنتۆن هاوسەرگیریان کرد، دوو کوڕیان بوو. لە ساڵی (١٨٩٨) دا، لە یەکتری جیابوونەوە.
لە ساڵی (١٩٠٠) دا، بۆ جاری دووەم لەگەڵ (ستیڤن تاونسێند) دا، کە پیاوێکی بزنسمان بوو، هاوسەرگیریان کرد. لە (١٩٠٢) دا، لەگەڵ ئەمیش جیابوەوە.
لە ساڵی (١٩٠٥) دا، پاسپۆرتی ئەمریکی وەرگرت، بوو بە هاوڵاتییەکی ئەمریکی.
لە ساڵی (١٨٩٠) دا کوڕی یەکەمی (لیۆنێل) بە نەخۆشی سیل مرد. مردنی کوڕەکەی زۆر کاری دەروونی تێکرد. ماوەیەک چووە جیهانی رووحیانەت و سۆفیگەرییەوە، ئەمەش لە هەندێ لە رۆمانەکانیدا رەنگیان داونەتەوە.
فرانسیس هۆدسۆن کۆمەڵێک رۆمان و دراما و چیرۆکی نووسیون. ئەمە تەنها باس لەو سێ رۆمانەنەی دەکەین کە بۆ منداڵان نووسیونی، پاڵەوانەکانیشیان خودی منداڵانن، سێ رۆمانە بە ناوبانگەکەشی بۆ منداڵان. کراونەتە زنجیرە دراماى کارتۆنی تەلەفزیۆنی و بە فیلمی سینەمایی. زۆر بە کورتی و بە چڕی باسی ئەم سێ رۆمانەی دەکەین:
١ـ لە ساڵی (١٨٨٦) دا، رۆمانی (لۆردی بچووک فۆنتلڕۆی)ی چاپکرد و بڵاویکردەوە. زیاتر لە نیو ملیۆن دانە، لەم پەرتووکەی فرۆشرا. کە بۆ ئەو سەردەمە ژمارەیەکی زۆر بوو. ئەم رۆمانەی کرایە زنجیرە دراماى کارتۆنی تەلەفزیۆنی، دواتریش کرایە فیلمێکی ئەنیمەیشنی سینەمایی. لە دەبلاجکراوی عەرەبیدا کراوە بە (کوڕە باشەکە).

٢ـ لە ساڵی (١٨٨٨) دا، رۆمانی (سارا کریو)ی نووسی و بڵاوی کردەوە. لە ساڵی
(١٩٠٥) دا، دووبارە ئەم رۆمانەی دەستکاری کرد و دایڕشتەوە، ناونیشانەکەشی گۆڕی و کردی بە (شازادە بچکۆلەکە) ئەم رۆمانەشی کراوە بە زجیرە درامایەکی تەلەفزیۆنی. لە لایەن کۆمپانیایەکی فیلمسازی یابانیش، لە ساڵی (١٩٥٨) دا، کراوە بە فیلمێکی کارتۆنی سینەمایی لەژێر ناوی (سالی) دا، لەو بڕوایەدام کە زۆربەی منداڵانی جیهان، فیلمی (سالی) یان بینیون. چێژ و خۆشیان لێوەرگرتوون. ناوی راستی پاڵەوانی ئەم چیرۆکە (سارا کریو)ە، کە بە (شازادە بچۆلەکە) ناوبراوە. کچێکە باوکی هیندییە و دایکیشی فەرەنسییە. بەڵام لە سەرچاوە ئینگلیزییەکاندا، باوکیشی بە ئینگیزی ناویان بردوون.. لە کاتێکدا سارا لە ئینگلتەرا دەیخوێند. هیچ کێشەیەکی نەبوو، خۆشەویست و ڕێزداربوو لای هاوڕێکانی و لای مامۆستاکانی و لای بەڕێوەبەری قوتابخانەکەشی. بەڵام لە پڕێکدا، ژیانی لێتاڵ بوو. هەواڵی کۆچکردنی دوایی باوکی بە گرانەتا لە هیند پێگەیشت.. پارەزۆرەکەی باوکی، پێی دەڵێت کە باوکت پێش مردنی مایەپووچی خۆی راگەیاند. سارای تاقانە بە باوک و بێ دایک دەمێنێتەوە. هیچ بژێوییەکی ژیانی نەما، تووشی هەژاری و نەبوونی بوو. بەڵام گەشبین بوو، بێ هیوا نەبوو، ناچاربوو کە کارەکەری بکات، تا خۆی بژێنێت و درێژە بە خوێندنەکەی بدات.

بەڕێوەبەری قوتابخانەکەشی هیچ بەزەییەکی بە سارا کریو دا ناهات، وەکو کارەکەرێک لە ماڵەکەیدا کار و خزمەتی پێدەکرد. سارا کچێکی باش و دلۆڤان و رووخۆشبوو، بۆیە ڕێز و خۆشەویستیی هاوڕێکانی لەدەست نەدا.
دوای ماوەیەکی درێژ هاوڕێیەکی دڵسۆزی باوکی، کە سامانەکەی باوکی وەرگرتبوو. لەبەر ئەوەی ئەم هاوڕێیەی باوکی منداڵی نەبوو، سارا کریوی بە کچی خۆی دەزانێ. سامانەکەی باوکی و سامانەکەی خۆشی خستە خزمەتی خۆشگوزەرانیی ساراوە. لێرەوە ژیان و گوزەرانی سارا بە باشی و شادی و خۆشگوزەرانی دەگۆڕێ. دەبێتە کچێکی خۆشەویست و ڕێزدار لە لای هەمووان. لەگەڵ هاوڕێ دلۆڤانەکەی باوکیدا دەژین.
سارا کریو (سالی) لە دوو جیهانی جیاوازدا ژیا، جیهانی یەکەم جیهانی خەونەکانی کە لەڕێی خوێندنەوە بە دەستی بهێنێت. جیهانەکەی تریش، ئەو جیهانە دڵڕەقەیە، کە بەزەیی بە هەژار و نەبوودا نایات، دوای ئەوەی کە چی هەبوون بە جارێ هەمووی لە لەدەست دان و بێدەرەتان بوو. بەڵام لەم دۆخە سەختەشدا، هێشتا هاوڕێ دڵسۆزەکانی لەگەڵیدابوون. سارا هەرەم رووگەش و لەو بە خەندە بوو. کچێکی

خۆراگر و هیــوادار بوو. بە کورتی ئەمەیە ناوەڕۆکی چیرۆکی (سارا کریو) یا (شازادە بچکۆلەکە). کە چیرۆکێکی کلاسیکی ئەنیمەیشنی سینەماییە بۆ منداڵان. تا ئەمڕۆش منداڵان بە جۆش و پەرۆشەوە سەیری دەکەن. ئەم فیلمە سینەماییە بە بەشێکی زۆری زمانەکانی جیهان دۆبلاج کراوە.

٣ـ فرانسیس لە ساڵی (١٩١١) دا، رۆمانی (باخچە نهێنییەکە) ی نووسی. کە کراوە بە فیلمێکی سینەمایی بۆ منداڵان. ئەم رۆمانەی بە شاکارێکی ئەدەبی منداڵان ناسراوە.

پاڵەوانی ئەم چیرۆکەی، کچێکە بە ناوی (مــاری لینۆکس).

باخچە نهێنییەکە باس لە چیرۆکی کچۆڵەیەک دەکات، کە لە دایک و باوکێکی ئینگلیز لە هیند لە دایکبووە. روداوی چیرۆکەکەش پێش جەنگــی جیهــانیی یەکەمە. کە هیندســـتان لە لایەن ئینگلتەراوە داگیرکرابوو و بەڕێوە دەبرا. باوکی (ماری) کاربەدەستێکی باڵای ئینگلیزی بوو، لە هیندستان سەرقاڵی بەڕێوەبردن و کاری سەربازی بوو. دایکیشی ئافرەتێکی ئوستوکراتی زۆر جوان بوو. هەر خەریکی گەڕان و چوونە ئاهەنگ بوو. ئەرکی بەخێوکردن و پەروەردەکردن و چاودێریی ماری، درابوون بە چەند کارەکەرێکی هیندی. دایک و باوکی ناپەرژانە سەر ئەوەی، کە ماری لە ئامێز بگرن و مەستی ناز و خۆشەویستییانی بکەن. ماری تا رادەیەک گۆشەگیر و دەروون نائاسایی بوو.

تەمەنی ماری نۆ ساڵ بوو، لە ماوەیەکی کەمدا باوکی و دایکی و چەند کــارەکەرێکیش لەوانەی خزمەتیــان دەکــرد، بە نەخۆشــی کــولێرە لە هیندستان کوچی دواییان کرد. ماری بێ دایک و باوک دەگەڕێتەوە بۆ ئینگلتەرا. لە خــانووێکی زۆر گەورەدا، لە مــاڵی خاڵیــدا دەژی، خاڵەژنیشی دە ساڵ بوو کە کۆچی دوایی کردبوو. خانووەکەی خاڵی زۆر کۆن و گەورەبــوو، دروســتکردنی دەگەڕایەوە بۆ (٦٠٠) ســاڵ، (١٠٠) ژووریشی تێدابوو، کە زۆربەیان کوڵم کرابوون، باخێکی زۆر گەورەی پڕ لە دار و دەوەن و گــوڵزاری جــوان و ســـەوزاییش، بە دەوری خانووەکەدا بوون. ماری لەگەڵ چەند کارەکەرێکدا ئاشنا دەبێت بە تایبەتیش لەگەڵ (مارتا) دا، گوێی لە چەند چیرۆکێک دەبێت کە بۆیان گێڕایەوە. لەوانەش ئەو باخچە دەرگا داخراوەی ماڵی خاڵی، کە لە کاتی مردنی خاڵەژنییەوە، خاڵی دایخستبووە و چاوی بەرایی نادا کە بیکــاتەوە. کلیلــی قــوفڵی دەرگــاکەشی لە یەکێــک لە ژوورەکانــدا شــاردبۆوە. رۆژێــک مــاری بە رێکەوت لە ژوورێکــدا، کلیلــی بــاخچە نهێنییەکە دەدۆزێتەوە. دەرگای باخچە نهێنییەکە کە دەکەوتە پشتەوە

دەکاتەوە. سەرسام دەبێ و خۆی لە باخچەیەکی سەیر و سەمەرەی خەیاڵیدا بینییەوە. لەوەدوا ژیانی ماری دەگۆڕێ، بۆ خۆشی و گەشی و شادی و بەختەوەری لە کۆشکەکەی خاڵیدا ژیانی بەسەردەبرد. ئەم چیرۆکەش کراوە بە زنجیرە درامایەکی کارتۆنی تەلەفزیۆنی و بە فیلمێکی ئەنیمەیشنی سینەمایی بۆ منداڵان، هەر بە ناوی (باخچە نهێنییەکە) وە.

فرانسیس لە ساڵی (١٨٩٣) دا بیرەوەرییەکانی ژیانی سەردەمی لاوی خۆی بڵاوکردەوە.

فرانسیس هۆدسن لە (٢٩ی/ ئوکتۆبەری/١٩٢٤) دا کۆچی دوایی کرد، لە گۆڕستانی

(ڕۆسلین) لە نیویۆرک، لە تەنیشت کوڕەکەیەوە نێژرا.

نەرویج: (٢٢ی/ یولیۆ/ ٢٠١٧)

لە پێناوی بەرەوپێشچوونی ئەدەبی منداڵاندا ... عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

لە ئێستادا ئەدەبی منداڵان وەك لقێكی سەربەخۆ لە ئەدەب دا جێگەی خۆی کردۆتەوە . ئەوەش کە بۆ منداڵانی کورد کراوە شان بەشانی ئەدەبی منداڵانی وڵاتانی دراوسێ هەنگاوی ناوە و دەرکەوتووە .ئەدەبی منداڵان چونکە جیاوازترە ، تایبەتمەندی خۆی هەیە .هەروەها لە هەمان کاتیشدا ئەو کەسانەی کە دەیانەوێت بۆ منداڵان بنوسن ،پێویسە ئەوانیش خاوەنی کۆمەڵێك تایبەتمەندی بن و شارەزایی تەواویان هەبێت لەو بوارەدا.چونکە تەنها بوونی بەهرە و توانای نوسینی ئەدەبی بەس نییە بۆ ئەوەی کە بۆ منداڵ بنوسن .دنیای منداڵ دنیایەکی تایبەتە و زۆر جیاوازە .مەرج نییە هەرکەس لە بواری نوسین بۆ گەورە دا سەرکەوتوو بوو بتوانێت بۆ منداڵ بنوسێت و بە هەمان شێوە سەرکەوتن بەدەست بهێنێت.ئەگەر چاوێك بخشێنین بەو نوسینانەی کە بۆ منداڵان نوسراون،لەگەڵ ئەوەی کە کۆمەڵێك بەرهەمی جوان و باش و شایستە بۆ منداڵ دەبینین،لە هەمان کاتیشدا کۆمەڵێکی

تر لە بەرهەمی نەشیاو و سەپێنراو دەبینین کە بۆ منداڵ ناگونجێن و مەرج و تایبەتمەندی ئەدەبی منداڵانیان لەخۆ نەگرتووە و ئاراستەی منداڵان کراون.کە لێرەدا دەتوانین بیگێڕینەوە بۆ چەند هۆکارێك،لەوانەش نەشارەزایی نوسەر لە ئەدەبی منداڵان دا و نەخوێندنەوەی نوسەر ئەو بابەتانەی کە بۆ منداڵ و دەربارەی منداڵ و ئەدەبی منداڵان نوسراون. نەشارەزایی لە دەرونزانی منداڵ و قۆناغەکانی تەمەنی منداڵ ،لەبەر ئەوەی هەرقۆناغە تایبەتمەندی خۆی هەیە.چونکە تەنها هەر بەهرە و توانای نوسین بەس نین بۆ ئەوەی کە بۆ منداڵان بنوسین.هەروەها نەبونی رەخنەی جدی و بنیات نەرو تایبەت بەو کارە ئەدەبییانەی کە بۆ منداڵان ئەنجام دراون،هەر لە گۆڤار و کتێب و نامیلکە.ئەو هەمووە هەیە تا ئێستا لێکۆڵینەوەیەکی زانستی تایبەت ،یان خوێندنەوەیەکی تەواو، یان رەخنە ،کە باش و خراپ لە یەك جیا بکاتەوە و هەڵسەنگاندنیان بۆ بکرێت نەکراوە.راستە مامۆستای چیرۆك نوس (محمد فريق حسن) لە کتێبەکەی دا کە لەم دواییەدا کەوتە بەردەست خوێنەران(ئەوسا و ئێستای چیرۆکی منداڵان)کە پێشتریش هەندێکی لە کتێبێکدا کە یەکێتی نوسەرانی کورد لقی سلێمانی چاپی کرد بڵاوکردۆتەوە..کە تیایدا باسی لە هەوڵی چەند نوسەرێك کردووە لە بواری چیرۆك نوسین دا و خوێندنەوەی بۆ کردووە.باشە ئەمە لە بواری چیرۆك دا .ئەی لە بواری شیعردا تا ئێستا چی کراوە؟هەندێك جار لێرە و لەوێ رەخنە یان لێکۆڵینەوەیەك دەبینرێت بەڵام بەو بەرفراوانییە نییە ئەگەر بەراورد بکرێت بەو هەمووەی کە ئێستا دەردەچن و هەن.وەك هەوڵەکانی کاك نەوزاد عەلی ئەحمەد و مامۆستا ڕەزا شوان و مامۆستا حەمەکەریم هەورامی و مامۆستا رازاوە رشید صەبری و مامۆستا حەمەصاڵح فەرهادی و ناهیدە ئەحمەد و چەند کەسانێکی تر ….کە ئەویش زۆر کەمە.لەوەشدا نابێت هەوڵی کاك(ئەمین محمد) لەبیر بکرێت کە هەر لەو کتێبەی یەکێتی نوسەراندا لەگەڵ بابەتەکەی مامۆستا (محمد فريق حسن) دا دەربارەی شیعری منداڵان بڵاوی کردبۆوە،کە بە بڕوای من کارێکی بەسود و هەوڵێکی باش بوو لەو بوارەدا ،خۆزگە کاك ئەمین فراوانتری بکردایە و بیکردایە بەکتێبێك ،دڵنیام سودی باشی دەبوو بۆ ئەوانەی کە شیعر بۆ منداڵان دەنوسن یان پێشتریش نوسیویانە.دەتوانین بڵێین ئەو کتێبەی کە یەکێتی نوسەرانی کورد لقی سلێمانی چاپی کرد کە پێشتریش وەك کۆڕ پێشکەش کرا لە دوو رۆژدا و دوایی بابەتەکانی کۆڕەکان بە شێوەی کتێب پێشکەش بە ئامادەبووان کران.کارێکی زۆر باش بوو وەك سەرەتا بەڵام هەوڵی تری لەو شێوەیەی بەدوادا نەهات.لە هەمان کاتیشدا تیراژی کتێبەکە کەم بوو چونکە لە کتێبخانەکاندا نابینرێت. هەروەها مامۆستای نوسەر حسێن بەفرین بە

چەند زنجیرەیەك لە پاشکۆی ئەدەب و هونەری کوردستانی نوێ دا خوێندنەوەیەکی بۆ کتێبی(ماڵی باران)ی کاك (ئەمین محمد) ی شاعیر کرد ، لەوانەیەیە لێرە و لەوێ کاری وای تریش کرابێت بەڵام لەبەر بەربڵاوی و زۆری بڵاواکراوەکان دەستمان نەگەیشتبێتێ . خۆیشم چەند جارێك دەربارەی شیعر و چیرۆك و گۆڤاری منداڵان بابەتم بڵاوکردۆتەوە بەڵام وەکو پێویست نەبوون و بەتەواوی نەگەیشتونەتە بەردەست هەمووان.بۆیە بە پێویستی دەزانم لەبەر گرنگی منداڵ و ئەدەبی منداڵ پێشنیارێك ئاراستەی هەموو ئەوانە بکەم کە لەو بوارەدا کاردەکەن و پێشکەوتن و سەرکەوتنی ئەدەبی منداڵان خەمی گەورەیانە،کە ئێمە ئێستا پێویستیمان بە گۆڤارێکی تایبەت بە رەخنە و لێکۆڵینەوە و خوێندنەوەی ئەو بابەتانە هەیە کە پێشتر و ئێستاش بەبەردەوامی بۆ منداڵان دەرچون و دەردەچن.چونکە باوەڕتان بێت زۆر جار چیرۆك یان شیعر یان بابەتێك دەبینم کە نوسراوە بۆ منداڵان جا چ لە گۆڤار و رۆژنامەکاندا بێت یان لەو کتێب و نامیلکانەی کە پێشکەش بە منداڵان کراون و کەس لایان لێ ناکاتەوە و مایەی سەرسوڕمان و تێڕامانن.چونکە منداڵ بنیات نەری کۆمەڵگایە و وەك زانایانی بواری پەروەردە و دەرونزانی باسی دەکەن ،کەسێتی منداڵ لەسەرەتای پێنج ساڵی یەکەمی تەمەنی دا دروست دەبێت ..جا چ زانیارییەك بدرێت بە منداڵ ئەوە وەردەگرێت ، بۆیە بە پێویستی دەزانم کە لەو هەمووە باش و خراپ جیابکرێتەوە،تا خراپەکان نەبن بە ماڵ بەسەر ئەدەبی منداڵانەوە و دڵنیام وەك لە پێشدا باسم کرد هەندێکیان لە نەشارەزایی یانە لەو ئەدەبە و لە روانگەی خۆشەویستییان بۆ منداڵان ئەوەیان نوسیوە.چونکە دەبێ لای هەمووان ئەو راستییە ئاشکرابێت .من دەپرسم کام لەو گۆڤارە تایبەتانەی کە بۆ منداڵان دەردەچن لەلایەن کەسێکەوە خوێندنەوەی بۆ کراوە؟یان دەربارەی نوسراوە و شەن و کەوێکی زانستیانەو سەردەمیانەی بۆ کراوە؟کام گۆڤار هەر لای خۆشیانەوە بیبلۆگرافیایەکی بۆکراوە بۆ سەرجەم بابەتەکانی ؟وەك ئاگاداربم مامۆستا ئەحمەد قادر سەعید بیبلۆگرافیای بۆ 50یان 60 ژمارەی گۆڤاری جگەرگۆشەکان ئەنجامدا وەك کتێبێك کە لەوانەیە هەر لای کەسانی نزیك گۆڤارەکە هەبێت.ئەی بۆ ژمارەکانی تری؟ بەشداری کۆڕێکم کرد کە بەبۆنەی دەرچوونی ژمارە 100ی گۆڤاری گوڵەکانەوە سازکرابوو برای نوسەر کاك (خالد عەبدول) باسێکی گۆڤاری(گوڵەکان) ی کرد وەك خوێندنەوەیەك ، بەڵام وەك بڵاوکردنەوە نەمبینی کە ئێمەش لەو کۆڕەدا راوبۆچوونی خۆمانمان دەربارەی بابەتەکە خستەروو ئەو کاتە.یان ئەو کتێب و نامیلکانەی کە ناو بەناو دەردەچن ؟یان ئەوانەی کە لە زمانەکانی ترەوە دەکرێن بە کوردی؟چی کراوە؟پێویستە

دڵسۆزان و خەمخۆرانی دنیا جوانەکەی منداڵ و ئەدەبی منداڵ لایەك لەو بوارە بکەنەوە .بەڕاستی لە ئێستادا زۆر پێویستە.

من وەك شاعیر و نوسەر لە بواری ئەدەبی منداڵان دا لە زۆر چاوپێکەوتن دا باسی ئەوەم کردووە ،تا لە ۆرك شۆپێك کە لە هەولێر یەکێتی نوسەران مەڵبەندی گشتی سازی کرد باسم کرد و لە دهۆکیش لە یەکەمین کۆنفرانسی ئەدەبی منداڵان دا باسمان کرد .بۆیە لێرەدا بە پێوستی دەزانم کە ئەو زەنگە جارێکی تریش لێبدەمەوە و بڵێم پێویستیمان بە گۆڤارێکی تایبەت بە رەخنە و لێکۆڵینەوە و خوێندنەوەی هەموو ئەو بابەتانە هەیە کە پێشکەش بە منداڵان دەکرێن ،جا لە لایەن وەزارەتی رۆشنبیرییەوە بێت یان یەکێتی نوسەران یان لەلایەن (ئەنجومەنی نوسەرانی منداڵانی کورد) ەوە بێت کە دروست بوو ئەمەشیان پێشنیارە بۆ دروستبوونی ئەنجومەنێك لە خەمخۆران و دڵسۆزان لەو نوسەر و ئەدیب و شاعیرانەی کە بۆ منداڵانی کورد دەنوسن لە ئێستادا،یان هەر لایەك کە گرنگی بە منداڵ و دنیای منداڵ و ئەدەب و هونەری منداڵ دەدات.من لام سەیرە کارێکی وا گرنگ و پڕ بایەخ پشت گوێ خراوە و وەکو پێویست لای لێ ناکرێتەوە .چونکە پەیوەندی راستەوخۆی بە منداڵ و دوارۆژی منداڵ و کۆمەڵگاشەوە هەیە،لە ئەدەبی منداڵاندا بوونی ئەو گۆڤارە(گۆڤارێك کە گرنگی بە خوێندنەوە و ڕەخنە بدات) گرنگی لەم خاڵانەدا دەردەکەوێت:

1. هەموو بابەتەکان لەوێ بڵاودەکرێنەوە ،بە ئاسانی نوسەرانی ئەو بوارە دەیگەنێ و دەیخوێننەوە چونکە تایبەتە بە بوارەکەی خۆیان .ئەوی راستی بێت لە ئێستادا کۆمەڵێك گۆڤار لە کوردستاندا دەردەچن ئەگەر بابەتێکی بەسودیش تیایاندا بڵاوبکرێتەوە دەربارەی ئەدەبی منداڵان و باسی گۆڤارێك یان کتێبێك یان هەرباسێك کە راستەوخۆ پەیوەندی بە ئەدەب و هونەری منداڵانەوە بێت بە گران نوسەرانی ئەو بوارە دەیگەنێ چونکە هەندێکیان تیراژیان کەمە و هەندێکیان تەنها لە ناوچەیەکدا بڵاودەبنەوە و هەندێکیان گرانن.

2. بە پێی توانا جیاکردنەوە و ناسینی ئەو کتێب و نامیلکانەی کە گونجاون و شیاون و لە هەموو لایەنێکەوە بێ کەمو کوڕین و دەتوانرێت بخرێنە بەردەست منداڵ تا بیانخوێننەوە یان بۆیان بخوێنرێنەوە.خۆ هەر رەنگاورەنگی مەرج نییە،ئەی ناوەرۆك و بابەتەکانی؟ئەی وێنەکانی ناو کتێبەکە؟ئەمانە زۆر گرنگن بۆ منداڵ چونکە زۆر جار وێنەیەکی نەشیاو کاریگەری نەرێنی لەسەر منداڵ دروست دەکات.هەروەها لەهەمان کاتیشدا ناسینی ئەو نوسەر و شاعیرانەی کە توانیویانە بابەتەکانیان بەشێوەیەکی دروست و دوور لە سواوی و دووبارە بونەوە بگەیەننە منداڵان و هەمیشە لە بەرەوپێشچوون دان و هەوڵی داهێنان دەدەن .

3. بەخۆداچوونەوەی ئەو کەسانەی کە لەبەرهەمەکانیاندا کەموکوڕی هەیە و بەرەوپێشیان دەبات و ڕێنیشاندەریش دەبێت بۆ ئەوانەی کە تازە دەست پێ دەکەن و دەیانەوێت کار بۆ منداڵان بکەن.

4. بەدیهێنانی ئەدەبێکی دروست و جوان بۆ منداڵان.

5. بەرز راگرتنی هەوڵ و ماندوو بوونی هەموو ئەو دڵسۆز و خەمخۆرانەی کە لەو جیهانە جوانەی منداڵاندا کار دەکەن و پێدانی گوڕوتینی زیاتر پێیان.

6. ئەمەش وادەکات کە بنچینە بێت بۆ دامەزراندنی دەزگایەکی تایبەت و سەربەخۆ بۆ جیهانی منداڵان(پەخش و بڵاوکردنەوە) کە کۆمەڵێك شت لەخۆ بگرێت لەوانە:

• دەستەیەکی شارەزا و کارامە و لێهاتوو لە ئەدەبی منداڵاندا پشت بە تواناکانیان ببەسترێت و دوور لە هەموو شتێکی لاوەکی.

• ئەو دەزگایە ببێتە جێگەی چاپکردن و بڵاوکردنەوەی هەموو ئەو بەرهەمانەی کە نوسەران و شاعیرانی کورد دەیانەوێت پێشکەش بە منداڵانی کوردی بکەن.هەروەها هەوڵی تەواو بدرێت کە بەرهەمەکان گشت مەرج و پێداویستییەکانی کتێبی منداڵانیان تێدابێت.و کەسانی پسپۆڕ و شارەزای ئەم بوارانەشی تێدابێت .چونکە نابێت کەموکوڕی تێدابێت کە دەکاتە دەست منداڵ.بە بڕوای ئێمە گۆڤاری منداڵان دەبێت ستافێکی هەبێت کە ئەمانە لە خۆ بگرێت.خۆ ئەگەر وەکو ستافیش نەکراو نەگونجا ئەوا دەتوانرێت تەکلیف لەو کەسانە بکرێت بۆ چاوپێداخشاندنی پێش چاپکردنی و بڵاوکردنەوەی.

• شارەزا لە بواری ئەدەبی منداڵاندا.(چیرۆك،هۆنراوە،ئۆپەرێت …..)

• شارەزا لە بواری زمانەوانی دا.

• شارەزا لە بواری زانست و تەندروستی و ژینگەدا.

• شارەزا لە بواری دەرونزانی و کۆمەڵایەتی دا.

• شارەزا لە بواری هونەری و دیزاین و رەنگ و وێنەکردن دا.

• شارەزا لەبواری یاسا و مافەکانی منداڵاندا.

• شارەزا لە بواری کلتور و کەلەپوردا.

• شارەزا لە بواری وەرگێڕاندا.

ئەگەر هەموو ئەمانە بەشێوەیەکی دروست و هاوئامانج کاربکەن بێگومان بەرهەمێکی باش و بەسود و شایستە بە منداڵ دەهێننە بەرهەم .با کەمیش بێت ،گرنگ نییە ،چونکە هەرگیز زۆر و بۆر بۆ ئەو بوارە ناگونجێت و باش نییە.گرنگ ئەوەیە بە تیراژێکی زۆر بێت و هەرزان بێت و بەئاسانی بگاتە دەستی هەموو منداڵێکی کورد لە شار و شارۆچکە و لادێکانی کوردستاندا.من ئەوە بەباش نازانم کە کتێبێك یان گۆڤارێك بە ژمارە زۆر بێت بەڵام بە تیراژی دەرچوون کەم بێت.بۆ نمونە من زۆر کتێب یان نامیلکەی منداڵان دەبینم تیراژەکەی

(500) دانەیە کە نوسەرەکەی بۆ هەموو منداڵانی کوردی نوسیوە.جا خۆ ئەگەر ئێمە بەراستی بمانەوێت خزمەت بە منداڵان و ئەدەبی منداڵان بکەین ئەوە لە سنوری گەڕەکێك دەرناچێت چونکە بەشی منداڵانی دوو قوتابخانە ناکات .بۆیە لای ئێمە بەرهەمی باش بە تیراژێکی زۆر گرنگترە لەوەی کە چەند بەرهەمێك بکرێت و بە تیراژێکی کەم.چونکە ئەگەر بڵێین ئەو کتێب و نامیلکانەی کە تەنها 500 دانەیان لێ چاپکراوە و بۆ منداڵانن پاش ماوەیەك نامێنن لە کتێبخانەکاندا .لەگەڵ ئەوەشدا هەندێکیان هەر لە سنوری شارێك یان شارۆچکەیەکدان.ئەوەی کە گرنگە لێرەدا باسی بکەم ئەوەیە زۆر جارنامیلکەیەك یان کتێبێکی منداڵان لەلایەن دەزگایەکەوە چاپ دەکرێت چونکە تیراژەکەی کەمە ئەو بەرهەمە ون دەبێت ،چونکە دەزگاکە خۆی بەسەر چەند شوێنێکدا دابەشی دەکات و لە کتێبخانەکانی بازاریشدا نابینرێن و لای نوسەرەکەش نامێنێت .ئێمە وای بەباش دەزانین کە بابەتی منداڵان شیعر ،چیرۆك یان ئۆپەرێت یان شانۆگەری یان بەرهەمی وەرگێڕراو کەسانێکی تریش پێش چاپکردن بیبینن ،وەك پێشتر باسمکرد نەك یەکسەر نوسەر یان شاعیر یان وەرگێڕ لەگەڵ رێزی زۆرمدا خۆی چاپی بکات و بیخاتە بەردەستی منداڵان .خۆ ئەگەر ئەو لیژنەیەش نەبوو واباشە و واپێیست دەکات کە لەکاتی پێدانی ژمارەی سپاردن دا بەتایبەتی بەرهەمی منداڵان لیژنەیەك هاوشێوەی ئەو لیژنەیەی باسمکرد پێشتر پەسەندی بکات و رەزامەندی لەسەر بدات ئەوسا چاپ بکرێت ئەمەش لەبەر گرنگی و هەستیاری منداڵ و ئەدەبی منداڵان. ،بەڵام بۆ زیاتر بەرەوپێشچون و سەرکەوتنی زۆرتری پێویستی بە ئاوڕی دڵسۆزان و خەمخۆرانی ئەو بوارە هەیە .بەهیوای بەرەوپێشچوونی ئەدەبی منداڵانی کورد لە کوردستاندا ئێمە راو بۆچوونی خۆمان خستە روو چاوەڕوانی ئاوڕدانەوەی دڵسۆزانی ئەو بوارەین.

نوسینی: عەلی حەمەڕەشید بەرزنجی

ریفراندۆم و تاوانبارکردنی دڵسۆزان ... عیماد عەلی

لەم کاتەدا، لە ناو خەڵکدا سێ هەڵوێست لەمەر چۆنێتی مامەڵەکردن لەگەڵ ریفراندۆمدا دەردەکەویت، یەکێکان پشت بە بۆچون و هەڵوێستی حزبی و هەندێك بەرژەوەندی تەسك دەبەستێت؛ لایەك بە نەخێر کە هەزار و یەك بەهانەی بۆدەهێنێتەوە و، دووەم بە بەڵێ و ئەمیش بە چەندین بۆچون و بەرژەوەندی حزبی تەسك و کارتی مامەڵە لەگەڵ کۆی ململانێکان شیکردنەوەی بۆ دەکات و تەنها لە چاوی حزبەوە بەرگری لە بەڵێکەی خۆی دەکات، سێیەمیش تەنها لە روانگەی دلسۆزی و دوور لە هیچ بەرژەوەندیەکی تەسکی حزبی و بە دیدێکی دوور بینی باڵاتر لە کێشە بچوکەکانی رۆژانە و بە خوێندنەوەی پەندەکانی مێژوو لەم پرسە دەروانێت و ئەم بەشەش یان بە نەخێر یان بە بەڵێ کە بەقازانجی گشتیی دەزانێت، خۆی یەکلاییکردۆتەوە .

بۆیە، ئەگەر ئەم پرۆسەیە بە هەر شێوەیەك سەرکەوێت قۆناغێکی تر دەست پێدەکات، جا بە پیادەکردن یان نەکردنی دەرئەنجامەکەی . ئەگەر شکستیش بهێنێت، بە هەمان شێوە لە لایەنە نەرێنیەکەیەوە زەبرێکی مەعنەوی و نیمچە هەرەسێك روو لە هەرێم دەکات و زۆرێك لەو روانینە بۆ هەرێم لە لایەن دەوروبەرەوە دەگۆڕێت و سیاسەتەکانیان لەسەر ئەو بنەما تازەیە بنیات دەنێن و دەتوانن هەر شتێکیان بوێت لەسەر هەرێم فەرزی بکەن و قۆناغی قورسایی بۆچون و سەنگی رۆڵی کورد لە مەر کێشەکانی ناوچەکە گۆرانێکی گەورەی بەسەردا دێت . لەو رووەوە دەبیت بڵێین؛ ئێمە لە دووریانێکی ناروونداین و نازانین بە پیادەکردن یان نەکردنی پرۆسەکە رێژەی سود و زیانەکانی چەندە و کامیان لەدواجارد باشتر دەبێت . بەڵام زۆر بە روونی هەڵوێستی ناوەندی عیراق و وڵاتانی دەروبەر و لایەنە نێوخۆییەکانی کوردستان و زۆرێك لە خەڵکیش بە کرداری و عاقڵمەندی و ئاستی بیرکردنەوە و شیکردنەوە و روناکبیری زۆرێك لە کارەکتەرەکانی خۆشمان بۆ هەمووان دەردەکەوێت .

ئەوەی پێویستە بزانرێت، وەك چۆن روو رکدنە پرسەکە بە کتوپری و لە دەرئەنجامی قەیرانە هەمەجۆرەکان و نەبونی زەمینەسازی و بێ ئامانجی حزبی بوو زیاتر نەتەوەیی، بۆیە کەس بە قووڵی بیری لێ نەکردۆتەوە و بەو بنەما سەرەکیەی پەیوەست بە دوارۆژی گەلی کوردستان، هەڵوێستی هیچ کەس و لایەنێك دەرنەکەوتووە، ئەوەی کە زۆر کەس بە هۆکاری کەسی و حزبی تەسکەوە خۆی لێی لادەدات ئەوەیە کە

دەنگدان لە پرۆسەی ریفراندۆم لە نێوان دوو هەڵوێستدا چردەبێتەوە، کەچی خەڵکێك خۆی بێبەری دەکات لەو بارەوە و تەنها لە بیرێکی حزبی و کەسی تەسك و خوێندنەوەی وەزعە سیاسیە ئابووریە قەیراناویە هەنوکەییەکەی ئەمڕۆ پاڵنەری هەموو بۆچون و هەڵوێستەکانیە .

ئەوەی راستی بێت ئەم دوو بنەمایە بەردی بناغەی چۆنێتی دەنگدانە لەم پرۆسەیەدا، کە دەبێت خەڵکی کوردستان هەڵوێستیان لەسەر دیاری بکەن :

1-دەنگدان بە بەلێ؛ دەبێتە دەنگدان بە پرۆسەیەك کە ئامانجی دووری دروستکردنی دەوڵەتێك بێت بە بونی پارتی دیموکراتی کوردستان و دەسەڵاتێك کە لە حوکمدا گەندەڵی سەپاندووە و شکستیخواردووە و، بە دیاریکردنی سنوری ئەو دەوڵەتە سەرەتای هەوڵدانێك مەیسەر دەبێت کە خەبات بۆ گۆرینی ئەو دەسەڵاتە شکستخواردووە دەست پێبکات .

2- دەنگدان بە نەخێر؛ دەبێتە دەنگدان بە مانەوە لە هەرێمێك کە تا ماوە بە رەسمی لەژێر دەستی ناوەندی عیراقێدا بێت، کە بەشێکی تورکیا وەك موستەعمەرەیەك مامەڵەی لەگەڵدا دەکات و، بەشێکی تری ئێران بە ناراستەوخۆ حوکمی دەکات و هەرێمی کوردستانی عیراق لە وەزعێکدا قەتیس دەکات وەك لە ئێراندا کردویەتی و کوردستانی لەتەنها پارێزگایەك بە ناوی پارێزگای کوردستان کورت کردۆتەوە .

لەم پرۆسەیە، هەر کەسێك ئازادە چۆن مامەڵە لەگەڵ ئەم دوو بۆچونەدا دەکات و باوەر و قەناعەتی بە کام هەڵوێست هەیە و، لەوێدا کامیان هەڵدەبژێرێت . ئەمەش رێگەی سێیەمی تێدا نیە . جا زۆر پێویستە بەم روحیەتەوە مامەڵە لەگەڵ ئەم پرسەدا بکرێت و دڵسۆزانی دوور لە حزبایەتی و دەردەکانی بە هیچ خەوشێکی فکر و بیروباوەری نابەجێ تاوانبار نەکرێن .